

דמיון ושוני בהערכת מאפייני סגנונות חיים של תושבים יהודיים בחיפה

מאת איילת גולדמן* וברוך קיפניס**

מחקר זה, המתמקד באוכלוסייתה היהודית של העיר חיפה, עוסק בזיהוי ובאבחון שונות מעמדית ומרחבית של מאפייני סגנון החיים והוא חלק ממחקר רחב היקף הנערך בקרב נשאלים מכל חלקי הארץ. השאלה המרכזית היא, האם דרך הערכתם הסובייקטיבית של הנחקרים את מאפייני סגנון החיים מושפעת מן המעמד החברתי, הכלכלי והתרבותי שלהם וממיקומם הגיאוגרפי במדרון הכרמל. מאפייני סגנון החיים נבדקו באמצעות ראיונות מדגמיים שנערכו בקיץ ובסתיו 1999 בשלוש שכונות בחיפה. התוצאות עובדו בכלים סטטיסטיים וננתחו על-פי "מודל טווח הערכים". מאמר זה מוסיף למחקר את ניתוח השונות בסגנון החיים בפן התוך-עירוני, ושונות מעמדית ומרחבית בסגנונות החיים בחיפה.

מבוא

סגנון החיים של האזרח הישראלי נמצא במגמה של תמורה, והשונות בסגנון החיים של אוכלוסיות שונות גדלה והולכת. התמורה בסגנון החיים והעמקת השונות, והפערים בקרב האוכלוסייה, מוּנְעִים, בין היתר, עקב תהליכים העוברים על המתקדמות שבמדינות העולם. תהליכים אלה כוללים על-פי פלונשטיין ורזין (1993) וקיפניס (Kipnis, 1998) את כניסתה של ישראל לעידן הבתר-תעשייתי, ואת השתלבותה במרחב הכלכלי הגלובלי. התהליכים הואצו עקב גל העלייה של שנות ה-90 ועקב תהליך השלום (המתעכב). הם מכוונים את התפתחות החברה במציאות הישראלית העכשווית, והם צפויים להימשך לתוך ראשית המאה הבאה (Kipnis, 1998).

* הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים.

** החוג לגיאוגרפיה, אוניברסיטת חיפה, הר הכרמל, חיפה.

המאמר מבוסס על מחקר תזה של איילת גולדמן שנערך כאחד מתוך סדרת מחקרים על סגנון החיים של הישראלי, בהנהלת פרופ' ברוך קיפניס. שאלון המחקר ושיטת החקירה זהים לאלה של המחקר העיקרי.

באוכלוסייה קיימות תת-קבוצות בעלות צרכים, העדפות ותפקידים שונים, המחייבים התייחסות מבחינה לשונות שביניהן (צ'רצ'מן, 1992). ריבוד חברתי הוא מאפיין חברתי אוניברסלי הנתון לשינויים מת מידים, ואינו כולל רק אי-שוויון, אלא גם אמונות ודעות. מקינוס (Macionis, 1997) הציג את הריבוד החברתי על-פי מכס ובר כמורכב משלושה ממדים: אי-שוויון כלכלי - הנחלק למעמדות מן הגבוהה לנמוך; סטטוס - שיעור ה"יוקרה" החברתי; וכוח - עוצמה, לפיו מיקום הפרט ברובד החברתי עובר מדור לדור.

"סגנון חיים" על-פי ובר (Weber, 1946) הפך להיות מושג חשוב המשמש לתיאור ולהבנת המבנה החברתי ותהליכי הריבוד החברתי, בעוד שהרעיון של מעמד יכול להסביר רק חלק מפעולותיהם והתנהגותם של בני אדם. ובר הציע לשייך בני אדם לקבוצות על בסיס הקריטריון "סגנון החיים" וטען, שאנו יכולים לצפות לסגנון חיים מוגדר מכל אלה המעוניינים להשתייך לקבוצת סטטוס כלשהי (כץ, 1994). שילס (Shils, 1970) טוען, שסגנון חיים הוא בסיס ליוקרה, ולצד משלח-היד הוא מהווה את אחד הבסיסים לתביעות לזכויות-יתר חברתיות שונות.

המושג "סגנון חיים" כולל בתוכו מכלול של נושאים הקשורים לאורח החיים. עניינו הדרכים שבהן בני אדם חיים את חייהם היומיומיים (Clark, 1996), ופועלים לקידום של מוצרים והתנסויות אחדים על-פני אחרים (Featherstone, 1991), כמו גם של דעות, אמונות ועמדות (כרמון ויפתחאל, 1993).

ניתן להגדיר את המושג "סגנון חיים" כמכלול המאפיינים של אורח חיי האדם: לבושו, תרבותו, משפחתו, מגוריו, עיסוקיו, העדפותיו ותחומי העניין שלו. בעולם המודרני סגנונות החיים עוזרים להגדיר עמדות וערכים, ומעידים על מצב הבריאות ועל המעמד החברתי של התושבים (Chaney, 1996).

מחקרי סגנון חיים בישראל

בשנים האחרונות נערכו בישראל מספר מחקרי סגנון חיים. מחקרים אלה עסקו, בין היתר, בנושאים כמו דיור, שירותים שכונתיים, בחירת מקום העבודה, העדפות תרבותיות ופעילויות פנאי. עד כה טרם נערך מחקר הבודק את תופעת סגנון החיים תוך התייחסות למספר כה רחב של מאפיינים כפי שהם נבדקו במחקר-האם של מחקר זה, ובמחקר זה על שכונות חיפה על-פי מיקומן על מדרון הכרמל. בין המחקרים שהתבוננו במימד אחד של תופעת סגנון החיים נציין את השימוש באינדקס סגנון החיים ככלי לניבוי נורמות דיור ופתיחות לנורמות דיור חדשות לשם אימוץ מדיניות סיוע בדיור לכפרים הערביים המתעיירים (קיפניס, 1978; 1982), מחקרים שעסקו בסגנון חיים ובצריכת תרבות ופנאי (כץ וגורביץ, 1973; כץ, 1992; כץ-גרר ושביט 1998), בהעדפה התרבותית של מוסיקה ומוצא עדתי (Benski, 1989), בהבדלים בין

המינים בהתנהגות ובעמדות כלפי פעילויות ספורט בשעות הפנאי (Shamir and Ruskin, 1983), ברשתות חברתיות ובדפוסים פעילות פנאי בשתי שכונות בתל-אביב (Ginsberg, 1975), ובקשר שבין סגנון חיים לאתניות ולסטטוס (Arian and Talmud, 1991). מחקרים כוללניים יותר הם הניסיון להגדיר, באמצעות ממדי צריכת תרבות, שש קבוצות סגנון חיים לפי רמת ההשתתפות בצירופים שונים של צריכת תרבות (כץ, 1994), מחקר הבודק בידול מעמדי בטעמים ובדפוסים של סגנון חיים, שמדדיו הם פעילויות פנאי וטעמים במוסיקה ובספרות (כץ-גרו ושבט, 1998), וניסיון לחלק את אוכלוסיית ישראל לשמונה קבוצות לפי הרגלי צריכה באמצעות מחקרי שיווק, שנערכו בהפרש של מספר שנים (זיו, 1980; 1998). במכון "רותם - מחקר ואבחון שיווקי" הוגדרה תשתית מחקר לצורך פילוח שוק הצרכנים לשבעה טיפוסים על-פי סגנון חיים (רותם, 1998).

מן המחקרים, שהתמקדו בעיקר בהיבטים חברתיים או תרבותיים של סגנון החיים עולה, שהריבוד בחברה המערבית משתקף באלמנטים תרבותיים, ושסמלי תרבות ותהליכי תרבות יוצרים מעין קהילות סביב זהות, טעם וצריכה (Pakulski and Waters, 1996). חסרונו של מחקרים אלה הוא בכך, שהם לא בדקו את נושא סגנון החיים בהקשר רחב יותר של חיי האדם. זאת ועוד, ברוב החברות בעולם, למרות אופיין הפלורליסטי וריבוי הניגודים, ניתנה תשומת לב מעטה בלבד לרעיון שמצב של רווחה, שאחד מביטוייו הוא במאפייני סגנון החיים, הוא מעמדי-תרבותי, ושהוא משתנה על-פי מיקומו במרחב, כפי שהציעו בזמנו קיפניס ומנספלד (Kipnis and Mansfeld, 1986) ושנל וקיפניס (Schnell and Kipnis, 1989).

שיטת המחקר

ההנחות שמחקר זה מבוסס עליהן הן, שמאפייני סגנון החיים ניתנים למדידה ולהסבר בעזרת מספר קבוצות של מאפייני אוכלוסייה (משתנים בלתי תלויים). היות שהעיר מציעה לתושביה מגוון רחב של הזדמנויות, ניתן למצוא בה גם פסיפס של אוכלוסיות, המתאפיינות בסגנונות חיים שונים. הפסיפס החברתי בעיר משתקף בפערים שבין שכונות העיר המאוכלסות על-פי רוב באוכלוסייה מגוונת, אך דומה בתוך עצמה במספר רב של משתנים חברתיים וכלכליים, ולעתים גם דמוגרפיים. ההנחה היא, שגם בחיפה, הנמצאת על סף העידן הבתר-תעשייתי ועל סף ההשתלבות בכלכלה הגלובלית (Kipnis, 1998), תגדל השונות בין השכונות במאפייני סגנון החיים. זאת ועוד, ההנחה היא, שלמיקום השכונה על מדרון הכרמל, נושא הנתפס כבעל השפעה רבה על הריבוד החברתי-כלכלי של תושבי חיפה, תהיה גם השפעה על הדרך שבה יאופיין סגנון החיים ועל הדרך שבה תעריך אותו האוכלוסייה בצורה סובייקטיבית.

איסוף הנתונים נעשה באמצעות שאלון, שכלל 73 מאפייני סגנון חיים שניתן למינם לשש קבוצות על-פי משתנים חברתיים-כלכליים, משתנים ערכיים-תרבותיים, עמדות כלפי חיי

המשפחה, עבודה, פנאי ומגורים. השאלון הופץ בקרב מדגם אקראי שיטתי של תושבים בארבעה אזורים סטטיסטיים, המייצגים שלוש שכונות הממוקמות בגובה טופוגרפי ובמיקום מרחבי שונה במרחב העירוני של חיפה: קריית אליעזר, הנמצאת במערב חיפה, בקטע החופף את האזור הסטטיסטי 412; הכרמל, בקטע שבתחום האזורים הסטטיסטיים 511 ו-512; הדר עליון, בתחום אזור סטטיסטי 613. מיפוי האזורים הסטטיסטיים נעשה בעזרת מפות שפרסמה היחידה הסטטיסטית של עיריית חיפה (1995), ועל-פי פרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. בכל שכונה נלקח מדגם של 100 פרטים לפחות של משקי-בית שונים ובסך-הכל 319 נחקרים.

מודל טווח הערכים

עמדות האוכלוסייה כלפי מאפייני סגנון החיים מופו בעזרת "מודל טווח הערכים" (איור מס' 1). משמעות הממצאים ורמת מובהקותם נבדקה בעזרת מבחנים סטטיסטיים כגון מקדם a של קרונוכך, מבחן לניתוח שונות, מבחן X^2 מבחן פישר (Fisher Exact Test), השוואות מרובות על-פי טוקי (Tukey), מתאם המדרגים של ספירמן (Spearman Correlation) ומתאם פירסון (Pearson Correlation), ומבחני T מזוגים.

איור מס' 1. מודל טווח הערכים

מקור: Schnell and Kipnis, 1989.

מודל "טווח הערכים" שפיתח דלה-פאוה (Della-Fave, 1974) מודד את הפערים בין שלושה ערכים "תפיסתיים" המוגדרים עבור כל פרט: (1) רמת ההעדפות, שהיא הרמה הגבוהה של מאפייני סגנון החיים שהפרט שואף להגיע אליה. רמה זו מציינת את מטרותיו לטווח ארוך לגבי סגנון חייו. טווח הזמן שהוגדר במחקר הוא בערך 20 שנה לעתיד.

- (2) רמת הציפיות. הכוונה לרמה מציאותית יותר של סגנון החיים שהפרט מצפה להגיע אליה בפרק זמן נתון. בדרך-כלל מדובר בחמש שנים. רמה זו יכולה להתגשם אם הפרט "יגייס" לשם כך את כישוריו ואת משאביו הכספיים והאנושיים (Schnell and Kipnis, 1989).
- (3) רמת הסובלנות. זוהי הרמה הנמוכה ביותר של סגנון החיים שהפרט מוכן להתפשר עמה. ההנחה בבסיס המודל היא, שהפערים בין שלוש הרמות אמורים להשתנות בהתאם למעמדו החברתי-כלכלי של האדם, תרבותו ומאפייניו הדמוגרפיים, ועל-פי מיקום מגוריו במרחב (אספס ווקיפניס, 1991). במודל נכללו שלושה פערים:
- (1) פער שביעות הרצון (Dkj): הטווח שבין רמת הסובלנות ובין רמת הציפיות. פער זה מציין את הפער שבין ההערכה הסובייקטיבית של מאפייני סגנון החיים ברמה המזערית של הסובלנות ובין זו שהוא מצפה להשיג תוך פרק זמן נתון.
- ניתן להגדיר ארבעה מצבים בנוגע לפער שביעות הרצון: פער גבוה, המתקבל בין רמת ציפיות גבוהה ובין רמת סובלנות נמוכה - הוא מעיד על ויתור זמני על מימוש מאפייני סגנון החיים בטווח הזמן הקצר; פער נמוך, המתקבל מערכים גבוהים הן של רמת הציפיות והן של רמת הסובלנות - הוא מלמד על רצון למימוש מהיר של הציפיות ביחס למאפייני סגנון החיים; פער נמוך בין רמת ציפיות נמוכה ובין רמת סובלנות נמוכה - הוא מתאר מצב שבו הפרט אדיש ביחס למימוש ציפיותיו והוא משלים עם מצבו. פער שלילי, המתקבל מרמת סובלנות בעלת ציון גבוה יותר מרמת הציפיות - מנוגד להנחת המודל.
- (2) פער ההשלמה: הטווח שבין רמת הציפיות ובין רמת ההעדפות - הוא מציין את המרחק בין מאפייני סגנון החיים שהפרט רואה כבני-השגה בפרק זמן נתון ובין אלה שהוא מעדיף שיהיו לו בטווח ארוך.
- גם בפער ההשלמה ניתן להבחין בארבעה מצבים: פער גבוה בין רמת העדפות גבוהה ובין רמת ציפיות נמוכה, המעיד על ויתור המימוש של מאפייני סגנון החיים הנדון בעתיד; פער נמוך המתקבל מערכים גבוהים הן של רמת הציפיות ושל רמת ההעדפות - המצביע על רצון ואמונה מצד הפרט למימוש העדפותיו; פער נמוך בין רמת ציפיות נמוכה ובין רמת העדפות נמוכה, המעיד על אדישות לגבי מימוש הציפיות ממאפייני סגנון החיים והשלמה עם הקיים; פער שלילי המתקבל מרמת ציפיות בעלת ציון גבוה מרמת ההעדפות - המנוגד להנחת המודל.
- (3) טווח הערכים: הטווח שבין רמת הסובלנות לרמת ההעדפות, שהוא סכום שני הפערים הקודמים, פער שביעות הרצון ופער ההשלמה. הוא מציין את פער ההערכה הסובייקטיבית הכולל של מאפייני סגנון החיים בין רמת הסובלנות ובין רמת ההעדפות.
- המודל, שפיתח דלה-פאוה ב-1974 יושם ושוכלל במספר מחקרים, שרובם נערכו בישראל. הם כוללים הערכה של צורכי המגורים של אוכלוסיית המיעוטים (קיפניס, 1978; 1982; 1996; קיפניס וברחד, 1991; קיפניס, אספס וברחד, 1991); זיהוי שיקולי בחירת מקום עבודה ודגמי היוממות (מנספלד, 1983; 1987; Kipnis, 1987; Kipnis and Mansfeld, 1986),

בדירוג חשיבותם של שירותים שכונתיים בכפר הערבי המתעיר (אספיס וקיפניס, 1991; קיפניס ואספיס, 1994), ובסדרת מחקרי תיירות (Mansfeld, 1987; 1992a; 1992b; 1995) במישור הקונצפטואלי נבחנה אפשרות ליישם את המודל בעיצוב מדיניות חברתית (Schnell and Kipnis, 1989), ובתור כלי המוליך ל"שינוי מסדר שלישי" בשיטות הנהוגות בהערכת תוכניות אב, מתאר ופיתוח (יניב, 2000).

בחינת ההשערות

להשערות המחקר יש שני מרכיבים. הראשון עניינו השונות בין השכונות במאפיינים החברתיים, הכלכליים והדמוגרפיים של האוכלוסייה. כלומר (השערה א'):

(1) קיים שוני מובהק בין השכונות: שכונה על הכרמל (אזור כרמליה, אחוזה ושמבור), שכונה בהדר (הדר עליון) ושכונת קריית אליעזר ברוב המאפיינים הללו. המרכיב השני עוסק בהערכת מאפייני סגנון החיים על ציר דמיוני של זמן (שאותו מכתוב מודל טווח הערכים. ראו להלן. כלומר, השערות ב' וג').

(2) תהיה שונות מובהקת בהערכת האוכלוסייה את מאפייני סגנון החיים על-פני ציר הזמן הדמיוני, ושונות זו מושפעת ממיקומה במרחב, כלומר השתייכותה לשכונות הנזכרות.

(3) ככל שהאוכלוסייה משתייכת למעמד חברתי-כלכלי גבוה יותר (וגם מתגוררת גבוה יותר על רכס הכרמל), כך תקטן נכונותה להתפשר בנוגע לציפיותיה ולהעדפותיה בכל הקשור למאפייני סגנון החיים על ציר הזמן.

כדי לבדוק את השערה א' בדבר השוני שבין מאפייני האוכלוסייה שבין השכונות נבדקה השונות בין השכונות במאפיינים החברתיים, הכלכליים והדמוגרפיים. דהיינו, במשתנים גיל, הכנסת משק-הבית, השכלה, מוצא, יחס לדת ומשלח-היד. בניתוח ממצאי הסקר עלה, שאוכלוסיית המחקר שנדגמה מורכבת מ-43.6% גברים ו-56.4% נשים. אחוזים אלה דומים גם לפי חלוקה לשכונות. מבחן X^2 ומבחן פישר (Fisher Exact Test) שימשו לבדיקת הקשר בין כל אחד מן המאפיינים ובין ההשתייכות לשכונות המגורים (לוח מס' 1), כאשר תוצאות מבחן X^2 מציגות עד כמה התוחלת הסטטיסטית הצפויה (ממוצע הציונים של כלל האוכלוסייה) רחוקה מן הנצפה בפועל (ממוצע הציונים בכל אחת מן השכונות), ומבחן פישר שימש כאשר הופרכה הנחת התוחלת של מבחן X^2 לפיה התוחלת שווה ל-5. מאפיין הגיל נבדק בשנית באמצעות ניתוח שונות (לוח מס' 2), מאחר שלא התקבלה תוצאה מובהקת במבחן X^2 . התוצאה העלתה, שהשכונות קריית אליעזר, הדר והכרמל נבדלות זו מזו בחמישה מאפיינים של אוכלוסיית המחקר: הכנסת משק-הבית, השכלה, מוצא, יחס לדת ומשלח-היד (ראו לוח מס' 1). מאידך גיסא, אוכלוסיית המחקר בשלוש השכונות אינה נבדלת בגילאי המשיבים (ראו לוח מס' 2).

לוח מס' 1. בדיקת התלות של מאפייני אוכלוסיית המחקר
בשכונת המגורים באמצעות מבחן X^2

מובהקות	דרגות חופש	סטטיסטי	מאפיין
0.2495 ¹	-	-	גיל ²
0.001	8	50.741	הכנסת משק הבית
0.001	8	98.395	השכלה
0.001	8	162.962	מוצא
0.00015	-	-	יחס לדת ³
0.001	8	69.887	משלח היד

מקור: נתוני סקר שדה, קיץ וסתיו 1999.

1. ערך גדול מ-0.05. משום כך התוצאה אינה מובהקת.

2. ראו לוח מס' 2.

3. בבדיקת מאפיין זה נעשה שימוש ב-Fisher Exact test מפני שהופרכה ההנחה, שהתוחלת שווה ל-5.

לוח מס' 2. השוואת ממוצעי הגילאים בין השכונות
באמצעות ניתוח שונות

שכונה	N	טווח גילאים	ממוצע גילאים	סטיית תקן	מובהקות
הדר	103	20-60	36.4	11.11	
קריית אליעזר	105	20-64	35.7	10.00	0.2495
כרמל	111	20-66	33.9	12.41	

מקור: נתוני סקר שדה, קיץ וסתיו 1999.

4. תוצאה לא מובהקת.

בשלב הבא, כדי לבדוק את השערות ב' וג' על השונות בין השכונות בציונים שניתנו למאפייני סגנון החיים והפערים בין שלושת טווחי-הזמן שנשאלו עליהם, נבדקו הציונים שניתנו למאפיינים בשלושת טווחי מודל טווח הערכים והפערים ביניהם. נמצא, שהשכונות נבדלות זו מזו בממוצעי הציונים בשאלות סגנון החיים בשלושת הטווחים התפיסתיים: רמת הסובלנות, רמת הציפיות ורמת ההעדפות, ובפערים שבין הרמות: פער שביעות הרצון שבין רמת הסובלנות לרמת הציפיות ופער ההשלמה שבין רמת הציפיות לרמת ההעדפות (לוח מס' 3).

בהשוואה בין ממוצעי הציונים של השכונות נמצאת קריית אליעזר עם הדירוגים הגבוהים ביותר בכל הרמות, אך הפערים בין הרמות, פער ההשלמה ופער שביעות הרצון, הם הנמוכים ביותר, עובדה המעידה על שביעות רצון, או על השלמה לכאורה עם המציאות. בהדר, בעלת הדירוגים הנמוכים בין השכונות, ניכרים הפערים הגבוהים ביותר בין הרמות, בעיקר בפער

לוח מס' 3. השוואת ממוצעי הציונים של המשיבים בשלוש השכונות

רמה	העדפות		ציפיות		סובלנות	
	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן
קריית אליעזר	3.58	0.77	0.07	0.77	3.73	0.79
כרמל	3.44	0.74	0.17	0.71	3.13	0.77
הדר	3.17	0.81	0.24	0.76	2.88	0.77
ממוצע כללי	3.49	0.77	0.16	0.75	3.13	0.78

מקור: נתוני סקר שדה, קיץ וסתיו 1999.

שביעות הרצון. הדבר מעיד על אי-שביעות רצון ועל ציפיות גבוהות מאוד ביחס לרמת הסובלנות. תושבי הכרמל, שסימנו פערים גבוהים בין הרמות, הם בעלי אמונה גבוהה יותר במימוש הציפיות מאשר תושבי קריית אליעזר, ובעלי אמונה גבוהה יותר במימוש ההעדפות מאשר תושבי קריית אליעזר והדר. בהדר, המורכבת מאחוז גבוה מאוד של עולים חדשים המצויים במצב של הסתגלות, יש לאוכלוסייה רמה נמוכה מאוד של סובלנות, אך הם מצפים לשפר את מצבם בטווח הזמן הקצר.

הדירוג בכרמל נמוך מזה שבקריית אליעזר, אך הוא בעל פערים גדולים יותר. הציונים הנמוכים יחסית שניתנו בכרמל מעידים על עמדות מציאותיות יותר ובנות-השגה, מאשר של תושבי קריית אליעזר, שציוניהם הגבוהים מעידים על עמדות שאינן עומדות במבחן המציאות. מכאן, שתושבי הכרמל הם בעלי אמונה גבוהה יותר במימושן ברמות השונות.

בשלוש השכונות הדירוגים מתנהגים בהתאם למודל טווח הערכים, וסטיית התקן בין המשיבים השונים פחות קטנה ואינה עולה על ציון שלם. כמו-כן נראה, שהפער הגדול והמשמעותי בשלוש השכונות הוא פער שביעות הרצון שבין רמת הציפיות לרמת הסובלנות. הדבר מעיד על כך, שהרמה הנמוכה שהאוכלוסייה מוכנה להתפשר עמה רחוקה מן הרמה שהיא מצפה לה או רוצה שתהיה לה בפועל. העובדה, שפער ההשלמה נמוך מפער שביעות הרצון, מעידה על כך, שהאוכלוסייה מצפה להגיע לרמה קרובה יותר להעדפותיה ומאמינה, כנראה, שתוכל להגשימן.

דירוג התחומים לפי סדר-גודל ממוצעי הציונים אינו שונה באופן מהותי בין השכונות. כולם מיקמו במקום הראשון את הקירבה למשפחה ואת המאפיינים הכלכליים, כמו צריכת מותגים ומוצרים בעלות גבוהה, לפני אלה החברתיים, דוגמת יוקרה ומעמד. פעילויות פנאי פופולריות, כמו צפייה בטלוויזיה, יציאה לקולנוע ולמסעדות, קודמות לפעילויות פנאי "גבוהות", כמו האזנה לקונצרטים וצפייה בהצגות תיאטרון. כמו-כן, מגורים בעלי מאפיינים

“יוקרתיים”, כמו מגורים בשכונה עתירת שירותים או כזו הנחשבת יוקרתית, קודמים למגורים מרווחים. התחומים הקשורים בעבודה, למעט זה של עבודה קבועה בחוץ-לארץ, הממוקם בתחתית הרשימה, ממוקמים באמצע הלוח בסדר זה: נוחות בעבודה, ביטחון וקידום, שימוש באמצעי תקשורת בעבודה. קטגוריה נבדלת היא הליברליות, שקיבלה דגש רב יותר בהדר ובכרמל, שם האוכלוסייה חילונית בעיקרה ופחות מסורתית מאשר זו המתגוררת בקריית אליעזר.

על-מנת לבדוק האם עמדות האוכלוסייה בשאלות סגנון החיים מושפעות גם ממאפיינים חברתיים-כלכליים בנוסף להבדלים הנובעים מן השוני במיקום במרחב העירוני, נבדקו מתאמים בין פערי מודל טווח הערכים שנמדדו - פער שביעות הרצון ופער ההשלמה - ובין מאפייני האוכלוסייה האלה: גיל, רמת הכנסה ומוצא. התוצאות מראות, שלמאפיין הגיל יש השפעה על עמדות המשיבים ועל הפערים בתשובותיהם ביחס למאפייני סגנון חיים בטווחים השונים. ככל שגילו של אדם עולה, כך עולה הסבירות שהוא כבר הגשים למעשה את ציפיותיו והעדפותיו. לפיכך הפערים בין רמת הסובלנות לרמת הציפיות (פער שביעות הרצון) ובין רמת הציפיות לרמת ההעדפות (פער ההשלמה) הם קטנים. מאידך גיסא, אנשים צעירים מצויים במידה רבה במצב שבו עדיין לא הספיקו לממש את יעדיהם בחיים, ומשום כך הפערים, פער שביעות הרצון ופער ההשלמה, בין הטווחים הם גדולים יותר.

למעמד הכלכלי יש השפעה על עמדות המשיבים ועל הפערים בתשובותיהם לשאלות סגנון חיים הקשורות בחומריות, כלומר בפערים שביעות הרצון וההשלמה. ככל שרמת ההכנסה עולה וככל שאדם מוסיף למעמד כלכלי גבוה יותר, כך גדולים יותר הסיכויים שהוא כבר הגשים למעשה את ציפיותיו ואת העדפותיו החומריות. לפיכך יהיו הפערים בין רמת הסובלנות לרמת הציפיות (פער שביעות הרצון) ובין רמת הציפיות לרמת ההעדפות (פער ההשלמה) קטנים.

למוצא יש השפעה מעטה מאוד על עמדות המשיבים ועל הפערים בתשובותיהם. יחד עם זאת, הקטגוריה הנבדלת ביותר הן בפער שביעות הרצון והן בפער ההשלמה היא “אשכנזי”. למעלה מ-76% מן המשיבים הם ילידי ארצות אשכנז, למעשה עולי שנות ה-90 מחבר העמים, המתגוררים בשכונת הדר, ושיעורם בקרב אוכלוסיית השכונה הוא 74% בערך. משיבים אלה נבדלים מישראלים שהם עולים ותיקים ומילידי הארץ.

השונות החשובה יותר מבין שני הפערים שנבדקו - פער שביעות הרצון ופער ההשלמה - היא בפער שביעות הרצון שבין רמת הסובלנות לרמת הציפיות. רמת הסובלנות הנמוכה יחסית לציפיות מעידה על כך, שלאוכלוסיית המחקר, בעיקר לאוכלוסיית הדר, שבה נמצא פער שביעות הרצון הגבוה ביותר, יש מוכנות גבוהה יחסית לקבלה זמנית של הרמה הנמוכה (רמת הסובלנות) שהיא מוכנה להתפשר עמה. יחד עם זאת, קיימת אצלה גם ציפייה גבוהה לשיפור התנאים בטווח הזמן הקצר.

 דיון

אחדים ממאפייני סגנון החיים שנבדקו ראויים לתשומת לב מיוחדת. עניין מיוחד יש, למשל, בממצא המאפיין סגנון החיים שדורג במקום הראשון מתוך 73 מאפיינים הוא חשיבות הקירבה למשפחה. ממצא זה מלמד, אולי, שהמשפחה כערך חוזרת למקומה הראוי.⁵ המאפיינים שלהלן דורגו באופן זהה בידי כל הנחקרים: המאפיינים הכלכליים קודמים לחברתיים; פעילויות פנאי פופולריות קודמות לפעילויות פנאי איכותיות; מגורים יוקרתיים קודמים למגורים מרווחים. מאפייני סגנון החיים הקשורים לעבודה, למעט עבודה קבועה בחוץ-לארץ, מאפיין הממוקם כאמור בתחתית המדרג, ממוקמים באמצע המדרג בסדר הזה: נוחות בעבודה, ביטחון וקידום בעבודה, שימוש באמצעי תקשורת מתקדמים במסגרת העבודה. קבוצת מאפיינים אחרת - התנהגות ליברלית לגבי נושאים קיומיים שונים - קיבלה ערך גבוה בקרב האוכלוסייה החילונית בעיקרה המתגוררת בשכונות הדר והכרמל. העובדה, שאוכלוסיית המחקר העניקה חשיבות דומה למדי למאפייני סגנון החיים שנבדקו מעידה על קיומו של מכנה משותף רחב למדי של האוכלוסייה הנחקרת, למרות שהמאפיינים החברתיים, הכלכליים והדמוגרפיים של האוכלוסייה בשכונות שנחקרו אינם דומים.

לעומת הדמיון היחסי במאפיינים שנזכרו כאן, דירוג הצינונים שניתנו לכל מאפיין של סגנון חיים ופערי הטווח היו שונים משכונה לשכונה. ניתן להסיק אפוא, שבמרחב העירוני של חיפה מצויה אוכלוסייה הטרוגנית מאוד המגלה יחס מגוון למאפייני סגנון החיים. ממצאי המחקר מלמדים, שקיימת התאמה בין רמת ההשכלה של האוכלוסייה ובין הגובה הטופוגרפי, אך לא קיימת התאמה כזו ברמת ההכנסה (איור מס' 2). אמנם אזור הכרמל, הגבוה מבחינה טופוגרפית, מאופיין בחתך האוכלוסייה הגבוה ביותר מבין השכונות שנבדקו, הן ברמת ההכנסה והן ברמת ההשכלה, אולם בשתי השכונות האחרות, הדר וקריית אליעזר, לא קיימת התאמה כזו. ההסבר לעובדה זו הוא בכך, שבשנות ה-90 התיישבו בהדר עולים חדשים, רובם ממדינות חבר העמים. עלייה זו יצרה את הפער שבין יכולת ההשתכרות של האוכלוסייה ובין הפוטנציאל להשתכר שמקורו בהשכלה. בכך התרחש מעין היפוך בין הדר לשכונת קריית אליעזר, הנמוכה ממנה מבחינה טופוגרפית. במבט לעתיד, היות שרמת ההשכלה של האוכלוסייה שנחקרה בהדר גבוהה מזו של קריית אליעזר, יש לצפות לכך, שבמהלך השנים יתקיים התיקון ביכולת ההשתכרות של תושבי הדר וזו תהיה בהלימה לרמת ההשכלה. ככלל אפוא יש כאן אישור להשערה הראשונה.

 1. ממצא דומה התקבל גם מניתוח הראשוני של המחקר הכלל ארצי.

איור מס' 2. דגם סכמטי של פריסת חתכי רמת ההכנסה וההשכלה לפי הגובה הטופוגרפי בחיפה

מקור: נתוני סקר שדה, קיץ וסתיו 1999.

אשר להשערות ב' ו-ג' בדבר קיומה של שונות בין השכונות בדרך שבה הנחקרים מעריכים את מאפייני סגנון החיים ואת מידת ההלימה של ההערכה לחתך החברתי-כלכלי-דמוגרפי, נמצא, שהן אוששו באופן חלקי. אמנם נמצאה שונות מובהקת בין מאפייני האוכלוסייה של השכונות, אך דירוג המאפיינים לא תמיד תואם את חתך האוכלוסייה, והפערים בין הרמות אינם מצטמצמים בהתאמה.

אמנם קריית אליעזר נמצאה בעלת ממוצעי הציונים הגבוהים ביותר בכל הרמות, אך הפערים בין הרמות הם הנמוכים ביותר. עובדה זו מעידה על שביעות רצון ועל השלמה עם הקיים. לעומת זאת, בשכונת הדר, שהיא בעלת הדירוגים הנמוכים בלוח, ניכרים הפערים הגבוהים ביותר בין הרמות, בעיקר בפער שביעות הרצון. פער זה מעיד על אי-שביעות רצון מן המצב הקיים, אי-מוכנות להתפשר עם המצב, וצפי גבוה מאוד לשיפורו בטווח הזמן הקצר. הדירוג בכרמל נמוך מזה שבקריית אליעזר, אך הוא בעל פערי שביעות רצון והשלמה

גבוהים. פערים אלה מלמדים על מצב רצוי משופר ועל אמונה ביכולת הפרט להשיג את ציפיותיו ואת העדפותיו.

הפער הגדול והמשמעותי בשלוש השכונות הוא פער שביעות הרצון שבין רמת הציפיות לרמת הסובלנות. הדבר מעיד על כך, שהרמה הנמוכה שהאוכלוסייה מוכנה להתפשר עמה - רמת הסובלנות - רחוקה מן הרמה שהיתה מצפה לה, או רוצה שתהיה בפועל. היות שפער ההשלמה קטן מפער שביעות הרצון, האוכלוסייה מצפה להגיע מהר לרמה קרובה יותר להעדפותיה, והיא מאמינה שתוכל להגשים מהלך זה בפרק זמן קצר.

עוד נמצא, שלמאפיינים חברתיים-כלכליים יש השפעה על עמדות האוכלוסייה בנושאי סגנון חיים. לרמת ההכנסה והמוצא של המשיבים יש השפעה על פער שביעות הרצון ופער ההשלמה שלהם. ניתן להסיק אפוא, שמאפיינים כמו הכנסה מכתבים למעשה את עמדות האוכלוסייה כלפי נושאים שונים המרכיבים את סגנון החיים.

מאפיין חשוב נוסף הוא גיל המשיבים. לגיל יש השפעה רבה על הפערים שבין עמדות המשיבים, אך מאחר שהשכונות אינן נבדלות כל כך בחתך הגיל, הוא אינו נותן הסבר לשונות ביניהן. מאפיין הגיל הוא אפוא מדד חשוב בבדיקת הצרכים של תושבי שכונות המתאפיינות בחתכי גילאים אחדים.

מסקנות ונקודות לאפיון החברה החיפנית לשכונותיה

1. מאפיינים חברתיים-כלכליים ומגורים

גישתם החומרנית של הנחקרים באה לידי ביטוי בדירוג שני תחומים של מאפייני סגנון החיים. הם נותנים את ההעדפה למאפיינים כלכליים על-פני אלה החברתיים. לשון אחרת, הנחקרים מצביעים על כך, שבעזרת ממון הם יוכלו לרכוש מעמד חברתי. כך גם מאפייני המגורים - היוקרתיים מדורגים גבוה יותר מאלה המרווחים. זוהי עדות להעדפה הברורה שהנחקרים מעניקים ליוקרה ולמעמד. תושב חיפה מעדיף לגור בשכונה טובה ומוכן לוותר בתמורה על גודל הדירה. כאשר יהיה עליו לבחור, הוא יעדיף כנראה לגור בדירה מרווחת באותה שכונה או בשכונה דומה, או לשפר את שכונת המגורים, אפילו במחיר של מגורים בדירה מרווחת פחות.

2. משפחה

המשפחה, בתור התא הראשוני של האדם, זוכה לדרגת חשיבות רבה אצל הנחקרים. עובדה זו עומדת בסתירה למגמה הנפוצה בעולם המערבי, שבה מסתמנת מגמה של עלייה גדולה במספרם של בני האדם החיים בגפם, ובשיעור הזוגות ללא ילדים, עובדה הידועה בשם "DINKS" (Double Income No Kids). ממצא זה מלמד, שבחיפה (וכאמור גם בישראל) המשפחה עדיין ממשיכה להיות אלמנט חיוני, למרות העובדה, שגיל הנישואין עולה באיטיות.

על-פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כמעט כל הישראלים מתחתנים ומביאים ילדים לעולם, והפריזון הממוצע של הנשים מוסיף להיות גבוה בהשוואה למדינות המערב. למרות ריבוי המתגרשים, שיעורי הגירושין עדיין נמוכים בהשוואה למדינות המערביות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1999, עמ' 50).

אשר למספר הלידות מחוץ לנישואים, ישראל דומה בכך יותר ליפן ולאיטליה, ושונה ממרבית מדינות המערב (פרס וכץ, 1991; כרמון ויפתחאל, 1993).

3. עבודה או משלח-יד

תושבי חיפה דירגו כאמור שלושה מאפיינים של סגנון העבודה באמצע טבלת המדרג, לפי סדר זה: נוחות, ביטחון וקידום, שימוש באמצעי תקשורת. עבודה קבועה בחוץ-לארץ, למשל, ממוקמת בתחתית טבלת הדירוג. בעידן שבו שוק העבודה הוא דינמי, ובני אדם נוהגים לשנות מעת לעת את מקום העבודה שלהם, מאפיין הנוחות הוא החשוב ביותר בעיני תושבי חיפה והוא מדורג, כאמור, לפני ביטחון וקידום. כמו-כן, היום מתחזקת המגמה של כניסה למקום העבודה הישר לתפקיד ההולם את כישורי העובד, והתופעה שהיתה שלטת בעבר, שאדם מתחיל את קידומו במקום העבודה בתחתית הסולם כמעט אינה קיימת עוד. הנגישות לאמצעי תקשורת אינה משמשת עוד שער כניסה למקום העבודה, והשימוש בטלפון הסלולרי ובאינטרנט נפוצים מאוד בישראל בעיקר למטרות חברתיות. יתרה מכך, השימוש באמצעי התקשורת הללו למטרות עבודה הוא יותר ככלי, ולא עוד כסמל סטטוס. שרברב, לדוגמה, הנוסע לצורך עבודתו ממקום למקום, מקבל היום את רוב הזמנות העבודה שלו באמצעות הטלפון הסלולרי, והוא תלוי בו לפרנסתו יותר מאשר מנהל היושב מרבית שעות העבודה ליד שולחנו ומכשיר הטלפון הקווי נגיש לו. לפיכך, עבור אנשי "שטח", העוברים לצורך עבודתם ממקום למקום, עולה חשיבות השימוש באמצעי תקשורת סלולריים, ועבור אלה המצויים בקשרי עבודה עם חברות בחוץ-לארץ נפוץ בעיקר השימוש בדואר אלקטרוני ובאינטרנט הן לשם תקשורת והן כמקור לדליית מידע.

4. פנאי

פעילויות פנאי פופולריות, כגון אירוח מכרים, פעילות ספורט, צפייה בטלוויזיה ויציאה לקולנוע, עולות בדירוגן אצל תושבי חיפה על פעילויות הפנאי ה"יוקרתיות", כגון מנוי לתיאטרון או לתזמורת, או יציאה למסעדות יוקרה. התמונה המסתמנת מנתוני הסקר היא של התמעטות הפעילויות ה"גבוהות" וגידול בפעילויות ה"קלות" בבית ומחוצה לו. מגמה דומה גילו גם נייסביט ואבורדין (1990).

5. מאפיינים ערכיים-תרבותיים

במאפיינים ערכיים-תרבותיים בולטת אצל תושבי חיפה נטייה לליברליות. נטייה כזו שכיחה יותר בשכונות הכרמל ובהדר, ונמוכה יותר בקריית אליעזר, שתושביה מסורתיים יותר. אצל

תושבי הדר, ברובם תושבי מדינות חבר העמים לשעבר שחיו בעבר תחת משטר שאינו דמוקרטי, נתפס הערך ליברליות חברתית-תרבותית כחשוב מאוד ברמת ההעדפות. בכרמל, הליברליות נובעת הן מחילוניות והן מן ההשתייכות למעמד חברתי כלכלי גבוה יותר.

סיכום

המניע למחקרי סגנון החיים, שמאמר זה מסכם אחד מהם, היתה כתבה בעיתון "גלובס" מן ה-29 באפריל 1997. בכתבה תוארה שורה של תמורות שהתרחשו בחברה הישראלית בתחומים שונים במהלך שנות ה-90. התמורות ציירו דמות של חברה צרכנית ודלת ערכים, השונה מן התדמית הנפוצה של הישראלי, לפחות בעיני עורכי המחקר. המחקר העיקרי יצא לדרך בתקווה שניתן יהיה לבדוק תיאור זה בעזרת מדגם המשתרע על-פני המדינה כולה, אשר כלל אוכלוסייה צעירה הנחשבת, בדרך-כלל, מוליכת השינוי בסגנון החיים. כקבוצת ביקורת לאוכלוסיית הצעירים שימשו נחקרים המייצגים את בני הדור שכבר התנסה בניסיונות החיים, רובם משתתפים בלימודי המשך של היחידה ללימודי חוץ באוניברסיטת חיפה ובקורסים של האוניברסיטה הפתוחה. בין אוכלוסיות המדגם נכללו חילוניים ודתיים, יהודים וערבים, תושבי עיר ומטרופולין, ותושבי כפר. המחקר המובא כאן נכנס, כאמור לעיר פנימה, ועיקר עניינו היה לבחון את ההבדלים בין השכונות בנוגע למאפייני סגנון החיים.

המושג "סגנון חיים" נראה, לכאורה, כאילו הוא מובן לכל, שהרי הגדרתו מצויה בצירוף שתי המילים המרכיבות אותו - סגנון וחיים. במושג נעשה שימוש רווח בענפים דוגמת פרסום, שיווק ועיצוב מוצרים שונים והוא מצוי בכותרות מושכות עין של כתבות בעיתונים, מאמרים, סיסמאות ועוד, הקשורים למגוון רחב מאוד של נושאים. ניתן לומר, שכל דבר שניתן לקשור אותו לאופן שבו אנו חיים את חיינו מהווה נדבך בהגדרת המושג. הנדבכים הללו הולכים ומתרבים מדי יום ביומו, והם למעשה אינסופיים. על-מנת לנסות לדון במספר רב ככל האפשר של היבטים המרכיבים את המושג, ובכך לחרוג ממחקרי סגנון חיים אחרים שהיו חד-ממדיים, פורק המושג במחקר זה ל-73 מאפיינים מתחומי חיים שונים שניתן לקבצם בשש קבוצות עיקריות. כך ניתן היה לדרג את המאפיינים השונים הן לפי סדר חשיבותם ברשימת המאפיינים כולה, והן בתוך הקבוצות עצמן.

אוכלוסיית המחקר משקפת את סגנון החיים של נחקרים בשכונות העיר חיפה, הנתפסות כמדורגות בסולם החברתי-הכלכלי-התרבותי בהלימה עם מורד מדרון הר הכרמל.

במחקר אחר, שראשיתו בימים אלה, ושוב תוך שימוש באותו שאלון ובאותה שיטת חקירה, מודל טווח הערכים, נדגמים עובדי התעשיות עתירות הידע. הניתוח יבחן את השוני בהערכת החשיבות היחסית של מאפייני סגנון החיים בהשוואה שבין עובדי מחקר ופיתוח ליתר העובדים.

ביבליוגרפיה

- אספס, י', קיפניס, ב' (1991), מודל טווח הערכים כאמצעי לזיהוי סיפים לתכנון מדיניות חברתית ביישובים הערביים בישראל, חיפה: אוניברסיטת חיפה, המכון לחקר חיפה והגליל.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1999), שנתון סטטיסטי לישראל 1999, ירושלים.
- זיו, י' (1980), עמדות צרכנים לשיווק, צרכנות ופיקוח ממשלתי - מחקר השוואה, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, הפקולטה לניהול, בית-הספר למוסמכים.
- זיו, י' (1998), "מה הסטייל שלך?", סוכן הביטוח, 80: 26-27.
- יניב, נ' (2000), תיאור תחושות הציבור בעידן הפוסט תעשייתי: בהדגמה לתוכנית אב לישראל לקראת שנות ה-2000, חיפה: אוניברסיטת חיפה, הפקולטה למדעי החברה והמתמטיקה, החוג לגיאוגרפיה.
- כץ, א' (1992), תרבות הפנאי בישראל, ירושלים: מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי.
- כץ, ט' (1994), סגנונות חיים בישראל - ממד ריבודי נוסף?, חיפה: אוניברסיטת חיפה, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה.
- כץ, א', גורביץ, מ' (1973), תרבות הפנאי בישראל דפוסי בילוי וצריכה תרבותית, תל-אביב: עם עובד.
- כץ-גרו, ט', שביט, י' (1998), "סגנון חיים ומעמדות בישראל", סוציולוגיה ישראלית, א(1): 91-114.
- כרמון, נ', יפתחאל, א' (1993), אוכלוסיית ישראל ומאפייניה: נתוני יסוד ותחזיות לצורכי תכנון מרחבי, חיפה: המרכז לחקר העיר והאזור, מוסד הטכניון למו"פ בע"מ.
- מנספלד, י' (1983), "מערכת השיקולים בבחירת מקום עבודה ודגמי יוממות הנוצרים בעטיה בשדה העירוני של חיפה", עבודת גמר המוגשת כמילוי חלק מן הדרישות לקבלת תואר מוסמך, חיפה: אוניברסיטת חיפה, החוג לגיאוגרפיה.
- נייבטי, ג', אבורדין, פ' (1990), 2000: מגמות-על בעולם בעשור האחרון של המאה, תל-אביב: הוצאת מטר.
- עיריית חיפה (1995), קובץ סטטיסטי 1995, חיפה: המחלקה למחקר ולמידע סטטיסטי.
- פלזנשטיין, ד', רזין, ע' (1993), "תהליכים פוסט-תעשייתיים והשפעתם על הארגון הכלכלי-מרחבי הראשי של ישראל". בתוך: ישראל 2020, תכנית אב לישראל בשנות האלפיים, דוח שלב א', כרך ב', חיפה: הטכניון, עמ' 89-119.
- פרס, י', כץ, ר' (1991), "המשפחה בישראל: שינוי והמשכיות", בתוך: שמגר, ל', בר-יוסף, ר' (עורכות), משפחות בישראל, ירושלים: הוצאת אקדמון.
- צ'רצ'מן, א' (1992), "האיכויות השונות של איכויות החיים", מבנים, 115: 68-73.
- קיפניס, ב' (1978), סיוע בדיוור במגזר הערבי (מחקר גישוש), חיפה: אוניברסיטת חיפה, החברה ליישוב בע"מ.
- קיפניס, ב' (1982), תכנון מדיניות סיוע לתושבי הכפר הערבי המתעיייר בישראל, חיפה: אוניברסיטת חיפה, המרכז היהודי-ערבי, המכון לחקר המזרח התיכון.
- קיפניס, ב' (1996), "שינויים נורמטיביים בדפוסי המגורים של האוכלוסייה הערבית מסוף שנות השבעים ועד ראשית שנות התשעים", בטחון סוציאלי, 45: 37-53.
- קיפניס, ב', אספס, י' (1994), "פורטנציאל היישום של מודל 'טווח הערכים' לתכנון מדיניות רווחה", בטחון סוציאלי, 42: 52-69.

- קיפניס, ב', אספס, י', ברחד, ע' (1991), הדיור ביישובים הערביים בישראל: מוסלמים ונוצרים, חיפה: אוניברסיטת חיפה, המכון לחקר חיפה והגליל.
- קיפניס, ב', ברחד, ע' (1991), הדיור ביישובים הדרוזים והצ'רקסים בישראל, חיפה: אוניברסיטת חיפה, המכון לחקר חיפה והגליל.
- רותם, א' (1998), "מחקרי סגנון חיים: מפיל לבן לכלי יישומי", אותות, 220: 66-67, 86.
- Arian, A. and Talmud, I. (1991), "Economic control and electoral policies", in: Fox, F.P. (ed.), *Popular Power in Post-Industrial Societies*, Oxford: Polity Press of Basil Blackwell and New York, Oxford University Press, pp. 169-189.
- Benski, T. (1989), "Ethnicity and the shaping of musical taste: Patterns in an Israeli urban community", *Social Forces*, 67: 731-750.
- Chaney, D. (1996), *Lifestyles*, London: Routledge.
- Clark, D. (1996), *Urban World/Global City*, London: Routledge.
- Della-Fave, R. (1974), "Success values: Are they universal or class-differentiated?", *American Journal of Sociology*, 80: 153-169.
- Featherstone, M. (1994), "City culture and post-modern lifestyles", in: Amin, A. (ed.), *Post-Fordism*, Oxford, U.K.: Blackwell, pp. 387-407.
- Ginsberg, Y. (1975), "Joint leisure activities and social networks in two neighborhoods in Tel Aviv", *Journal of Marriage and the Family*, 37(3): 668-676.
- Kipnis, B.A. (1987), "The value stretch model – A methodology for social mobility analysis: The case of the metropolitan field of Haifa, Israel", *Planologisch Nieuws, Tijdschrift Van De Vlaamse Federatie Voor Planologie*, 7(2): 125-138.
- Kipnis, B.A. (1998), "Technology and industrial policy for a metropolis at the threshold of the global economy: The case of Haifa, Israel", *Urban Studies*, 35(4): 649-662.
- Kipnis, B.A. and Mansfeld, Y. (1986), "Work-place utilities and commuting patterns: Are they class or place differentiated?", *Professional Geographer*, 38(2): 160-169.
- Maconis, J.J. (1997), *Sociology*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Mansfeld, Y. (1987), "Destination-choice and spatial behavior of tourists: Evaluating the potential of psychological-geographical collaboration in geography of tourism research", *Geography Discussion Papers*, 21: 20-44.
- Mansfeld, Y. (1992a), "Group differentiated perceptions of social impacts related to tourism development", *Professional Geographer*, 5: 140-151.
- Mansfeld, Y. (1992b), "Tourism: Towards a behavioral approach", *Progress in Planning*, 38(1): 1-92.
- Mansfeld, Y. (1995), "The value-stretch model and its implementation in detecting tourists' class different destination choice", *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 4(3): 71-93.
- Pakulski, J. and Waters, M. (1996), *The Death of Class*, London: Sage Publications.

- Schnell, I. and Kipnis, B.A. (1989), "Well-being in a pluralistic society: Toward a policy-oriented methodology", *Geoforum*, 20(3): 303-313.
- Shamir, B. and Ruskin, H. (1983), "Sex differences in the recreational sports behavior and attitudes: A study of married couples in Israel", *Leisure Studies*, 2(3): 253-268.
- Shils, E. (1970), "Deference", in: Laumann, E.O., Siegel, P.M. and Hodge, R.W. (eds.), *The Logic of Social Hierarchies*, Chicago: Markham.
- Weber, M.M. (1946), "Class, status, party", in: Gerth, H.H. and Wright, C. (eds.), *From Max Weber: Essays in Sociology*, New York: Oxford University Press.